

ספרות עברית וכללית

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים.

פרק ראשון: סיפור קצר

פרק שני: דרמה

פרק שלישי: רומאן ונובלה

פרק רביעי: שירה (שירת ימי הביניים, שירת אורי צבי גרינברג, "על השחיטה" מאת חיים נחמן ביאליק,

שיר שלא נלמד)

מארבעת הפרקים עליך לבחור בשלושה פרקים ולענות על השאלות לפי ההוראות בכל פרק (לכל פרק — $33\frac{1}{3}$ נקודות).

ג. חומר עזר מותר בשימוש: רשימת יצירות.

ד. הוראות מיוחדות: (1) רשום בראש כל תשובה את מספר הפרק ואת מספר השאלה שבחרת לענות עליה.

(2) לנבחנים אינטרניים: חובה לצרף למחברת הבחינה את רשימת היצירות שנלמדו.

לנבחנים אקסטרניים ונבחני משנה: תימסר רשימת יצירות.

(3) אין להדגים באמצעות אותה היצירה בכמה תשובות.

(4) שים לב לכתב, לכתוב, לפיסוק ולכללי הדקדוק.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.

כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

השאלות

פרק ראשון – סיפור קצר

אם בחרת בפרק זה, ענה על שתיים מן השאלות 1-3 (לכל שאלה – $16\frac{2}{3}$ נקודות).
אין להדגים באמצעות אותה היצירה בכמה תשובות.

שים לב: בשאלות 1-2 אפשר לענות גם על פי הסיפור "חלום בדמי כבוד" מאת גרמאו מנגיסטו.

1. בסיפורים קצרים רבים יש ביקורת על הערכים של החברה המתוארת בהם או על ההתנהגות של הדמות המרכזית. כלפי מי או כלפי מה מופנית הביקורת ב**אחד** מן הסיפורים הקצרים שלמדת? הסבר והדגם כיצד הביקורת באה לידי ביטוי בסיפור.
2. הדמויות ביצירות ספרות יכולות לעורר בקורא תגובות כמו הזדהות, חמלה, סלחנות, דחייה, זלזול. תאר את יחסך לדמות מרכזית בסיפור קצר שלמדת, והסבר מה גרם ליחס זה (למשל ההתנהגות של הדמות, המראה החיצוני שלה, היחסים שלה עם דמויות אחרות).
3. **חלום בדמי כבוד / גרמאו מנגיסטו**
 לפניך דברים שאמאוייש מנשה אומרת לכוהן בטיבבו. קרא אותם, וענה על השאלה שאחריהם.
 "אולי ביום מן הימים נשבה רוח רעה בעיר הקודש והעיפה כל כתרי הכבוד מראשי הכוהנים והמלכים והשליכה אותם מחוץ לגבולות המדינה, ומאותו זמן הדורות גדלים בלי כוהנים, בלי מלכים ובלי כבוד".
 הסבר כיצד דברים אלה מבטאים את התנפצות החלום של העולים החדשים מאתיופיה בנוגע לארץ-ישראל.
 בתשובתך הבא מן הסיפור שלוש דוגמאות להתנפצות חלומם.

פרק שני – דרמה

אם בחרת בפרק זה, ענה על אחת מן השאלות 4-9 ($33\frac{1}{3}$ נקודות).

4. טרגדיות של סופוקלס: "אנטיגונה", "אדיפוס המלך"
טרגדיות של שקספיר: "המלט", "המלך ליר", "מקבת", "אותלו", "רומיאו ויוליה"
 הגיבורים בטרגדיה מתאפיינים ברגשות סוערים ובדחפים ויצרים עזים.
 הסבר והדגם קביעה זו על פי הטרגדיה שלמדת.
5. אנטיגונה / סופוקלס
 ענה על שני הסעיפים א-ב.
 א. תאר את שני המפגשים בין אנטיגונה לבין איסמנה בטרגדיה, והסבר באיזה שלב בעלילת הטרגדיה מתרחש כל אחד מהם. (16 נקודות)
 ב. הסבר את התרומה של כל אחד מן המפגשים שכתבת עליהם בסעיף א לאפיון של הדמויות אנטיגונה ואיסמנה ולבניית המשמעות של הטרגדיה. ($17\frac{1}{3}$ נקודות)
6. אדיפוס המלך / סופוקלס
 ענה על שני הסעיפים א-ב.
 א. כיצד באה לידי ביטוי בטרגדיה דבקותו של אדיפוס בָּאמת? הסבר את דבריו ובסס אותם על שלוש דוגמאות מן המחזה. ($23\frac{1}{3}$ נקודות)
 ב. על פי סיום המחזה, האם לדעתך תמיד כדאי לדבוק בָּאמת? הסבר והדגם את דבריו. (10 נקודות)
7. טרגדיות של שקספיר: "המלט", "המלך ליר", "מקבת", "אותלו", "רומיאו ויוליה"
 מונולוג, אירוניה טרגית (פער בין ידיעת הצופים ובין הידיעה של דמות במחזה או דמויות בו) ואנלוגיה (ישירה או ניגודית) בין תמונות בטרגדיה הם אמצעים דרמטיים המאפיינים טרגדיות של שקספיר.
 בחר בשניים מן האמצעים האלה. הסבר כיצד הם באים לידי ביטוי בטרגדיה שלמדת, וכתוב מהי תרומתם לאפיון הדמויות ולבניית משמעות המחזה.

מחזה מודרני

8. הסבר והדגם כיצד גילויים של דיכוי או פגיעה בכבוד האדם באים לידי ביטוי במחזה המודרני שלמדת.

מהי תפיסת העולם של המחבר העולה מגילויים אלה? נמק והדגם את דבריך.

9. ענה על שני הסעיפים א-ב.

א. ציין אחד מן הנושאים המרכזיים במחזה מודרני שלמדת, וכתוב כיצד נושא זה בא לידי ביטוי במחזה.

הסבר והדגם את דבריך. (15 נקודות)

ב. תאר שני דיאלוגים או שני אירועים או דיאלוג ואירוע במחזה, והסבר את תרומתם לעיצוב הנושא שכתבת עליו

בסעיף א. ($18\frac{1}{3}$ נקודות)

פרק שלישי – רומאן ונובלה

אם בחרת בפרק זה, ענה על אחת מן השאלות 10-12 ($33\frac{1}{3}$ נקודות).

שים לב: על שאלות 10-11 אפשר לענות גם על פי הרומאן "1984".

10. הסבר והדגם כיצד מעוצב ברומאן או בנובלה שלמדת המתח בין השאיפות של הדמות המרכזית ובין נסיבות חייה. בתשובתך כתוב גם אם הדמות נאבקת בנסיבות אלה ומנסה להגשים את שאיפותיה או משלימה עם נסיבות חייה. הסבר והדגם את דברך.

11. ענה על שני הסעיפים א-ב.

א. ביצירות רבות מתואר עולם שיש בו פגמים, עוולות, אי־צדק וחוסר שוויון. כיצד תיאור כזה של העולם בא לידי ביטוי ברומאן או בנובלה שלמדת? הסבר והדגם את דברך. (20 נקודות)

ב. האם ברומאן או בנובלה שלמדת נרמזת אפשרות לשפר או לתקן עולם זה? הסבר והדגם את דברך. ($13\frac{1}{3}$ נקודות)

12. 1984 / ג'ורג אורוול

בסיום הרומאן נאמר על וינסטון סמית כי "אוהב הוא את האח הגדול". תאר את התהליך שגרם לוינסטון סמית לאהוב את האח הגדול.

פרק רביעי — שירה

(שירת ימי הביניים, שירת אורי צבי גרינברג, "על השחיטה" מאת חיים נחמן ביאליק, שיר שלא נלמד)

אם בחרת בפרק זה, עליך לענות על שתיים מן השאלות 13-21:
 על שאלה אחת משירת ימי הביניים או משירת אורי צבי גרינברג (שאלות 13-19)
 ועל שאלה אחת משירת ביאליק או שיר שלא נלמד (שאלות 20-21)
 (לכל שאלה — $16\frac{2}{3}$ נקודות).

ענה על אחת מן השאלות 13-19.

שירת ימי הביניים

13. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחריו.

ראה שמש / שלמה אבן-גבירול

ראה שמש לעת ערב אדמה / כאלו לבשה תולע למכסה,
 תפשוט פאתי צפון וימין / ורוח ים בארגמן תכסה,
 וארץ – עזבה אותה ערמה / בצל הלילה תלין ותחסה,
 והשחק אזי קדר, כאלו / בשק על מות יקותיאל מכסה.

פרט את השלבים השונים בתהליך המתואר בשיר, והסבר את תרומתם לבניית המשמעות של השיר.

14. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחריו.

לאטף דברי שירך / שלמה אבן-גבירול

לאטף דברי שירך, דבורה, / אשר קרית "שמע" מפיה יקרא,
 מיחזת ומארכת ב"אחד" / ומתזת בזכר רם ונורא,
 אשר נתן דבש תחת לשונך / ושם לך להדף אויבך מרה.
 הלא אם את בעיניך קטנה – / כבודה את ולך משפט בכורה.
 חמודות טהרו אותך, ואיגך / כשרץ עוף אבל צפור טהורה.

בשיר זה הדבורה מוצגת כיצור מורכב ומעורר עניין.

הסבר והדגם קביעה זו.

15. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחריו.

כְּתָנוֹת פָּסִים / משה אבן-עזרא

כְּתָנוֹת פָּסִים לְבֶשׂ הֶגֶן / וְכִסּוֹת רִקְמָה מִדֵּי דָשָׂאוּ,
וּמַעִיל תִּשְׁבֹּץ עֵטָה כָּל־עֵץ / וּלְכָל־עֵין הִרְאָה פְּלֹאוּ.
כָּל צִיץ חֲדָשׁ לְזֶמֶן חֲדָשׁ / יֵצֵא שׁוֹחֵק לְקִרְאָת בּוֹאוּ,
אֶךְ לְפָנֶיהֶם שׁוֹשֵׁן עֵבֶר, / מְלֶדֶת, כִּי עַל הַיּוֹם כָּסָאוּ.
יֵצֵא מִבֵּין מְשֻׁמֵּר עָלָיו / וַיִּשְׁנֶה אֶת בְּגָדֵי כְּלָאוּ.
מִי לֹא יִשְׁתָּה יֵינוּ עָלָיו / הָאִישׁ הַהוּא יִשָּׂא חֶטְאוּ!

הבא מן השיר שניים מן השיבוצים או הארמזים, והסבר את תרומתם להבנת הרעיון המרכזי בו.

שירת אורי צבי גרינברג

16. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחריך.

שיר אמי והנחל / אורי צבי גרינברג

ואולי אל הנחל ההוא מימי הנערות
 השוטף פי סדגו של העץ הפרות
 המלחך את גדרות הזרדים החומים
 של גני הפרות שם, תבוא הנערה
 אדמת השער, היא אמי... דמדומים.
 ותפשט בגדיה ובכתנת משיה
 תרד שם בנחל, אראנה שוחה:
 אלהית היא במים נאנה בכחה!
 דומיה וניחוח פרות מסביב.
 ואני עוד אינני ביקום ואבי
 עודו עלם בנוף בית אמו ואביו.

והנה היא עולה מן הנחל... אמי:
 הנערה הברה אדמת השער
 בלבנת הבתולים בכתנת משיה
 ואין היא רואה את בנה המבגר
 העומד ורואה את אמו בעולם
 ונערה היא בטרם-עת-אם, באשיה
 נוגה ראשה בערב יום אל גדרות
 הזרדים החומים
 של גני הפרות,
 שנוספה על מתקם מתיקות דמדומים..

הה הכסיף זה הראש והשלג זה הראש
 עדי שנכפש בדמו בעפר
 שנשפך בידי גוי גרמני באכזר.
 והבן לא שלם ואת הבור לא חפר.

כיצד תיאורי הטבע והסביבה בשיר מעצבים את דמות האם ואת הרגשות של בנה כלפיה?
 הסבר והדגם את דבריך.

17. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחריך.

שִׁיר נֶס הַשִּׁיר / אורי צבי גרינברג

כָּל שִׁיר אֲמֹתִי – הוּא נֶס:
הוּא פְּתִיחַת הַשֶּׁעַר וְהַפְּשָׁלַת הַיָּלֹן:
מְשִׁיב רֵיחוֹת הַנִּיחוּחַ מִן הַשָּׂדֶה הָאֲבוּד:
מֵאֲבֵי הַנַּחַל וּמִנְפֶּשׁ הַבְּאֵר וְהַקִּילּוֹן:
לְשֵׁם עֲפֹת צִפְרִים בְּעֵינִים סְגוּרוֹת:
כִּנְף לְמִטָּה וְכִנְף לְרוֹם –

הַיִּלְדוּת הִיא מַעְבָּר מְזֶה שֶׁל הַתְּהוֹם:
הַשָּׁמֶשׁ עוֹלָה שָׁם כָּלֵב הַלְּבָבוֹת הַקּוֹרְנִים
בְּשֶׁאֶגַת כְּסוּפָם לְמַעְלָה מִן חֲלוֹם.

אֲנִי מִמֶּשֶׁשׁ אֶת הָעֲנָפִים וְגִזְעֵי הָעֵצִים הַחֲמִים
אֶת הַרְגָּלִים הַדִּקְרוֹת שֶׁל אֵילוֹת הַשָּׂדֶה
וְאֵת גּוֹפֶן,
וְאַחֲרֵי צִפּוֹר מְדַדֶּה שָׁם גַּם אֲנִי מְדַדֶּה.

הָאֵם אֵינָנָה, לֹא אֵדַע מְקוֹם עֲפָרָה
אֶךְ טְבוּעָה הִיא בְּמַהוּתִי בְּכֶסֶף שִׁיבְתָּה וְתַמַּת הַנִּעְרָה.
וְשִׁיר הָעֶרֶשׁ עַל גְּדֵי הָאֶהָב
שֶׁנִּסְעָה לְסִחּוֹר מְגִדִּים
צִימוּקִים וּשְׁקִדִּים וּוְרָדִים
הוֹמָה בְּלֵב כְּכַנְרֵת־נְגוּנָיו שֶׁל הָאֵב.
אֲנִי אוֹהֵב הַמְּאֻכָּלִים וְהַבְּשָׁמִים שֶׁהוּא אֹהֵב
וְכוֹאֵב כְּאֵב גְּלוּת הַשְּׂכִינָה אֲשֶׁר הוּא כְּאֵב.

כיצד מתוארים בשיר זה הטבע ודמויות האם והאב? הסבר מה תיאורים אלה מלמדים על היחס של המשורר לטבע, לאימו ולאביו. הדגם את דבריך.

18. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחריו.

תפלה אחרונה / אורי צבי גרינברג

הִרְכִּינֵנוּ, אִם רְצוֹנְךָ בְּכֶךָ, כְּאִשֶּׁר תִּכְּף אֵילָנוֹת
בְּכֶכֶד הַבִּרְכָּה הַמְתוּקָה מִתְמוּז עַד תִּשְׁרִי,
כִּי גַם אָנוּ עֲצִידָה עִם יָבוֹל הַיְּגוֹנִים הַכְּבִיד;
אֲךָ אַל נָא תַעֲקֹרְנוּ מִשֹּׁרֶשׁ זֶה הָאֲדָמָה,
כִּי בַחֲרָנוּ לִהְיוֹת בָּהּ כְּמוֹ שְׂשִׁיתִלֶּת אוֹתָנוּ
בְּעִגּוֹל הַיָּמִים וְהַלִּילוֹת.

אִם גָּזַר הוּא מִפִּידָה: כֹּל יַעַם מִצְחָנוּ בְּגִבְהוֹת
וְלֹא נַעֲפִיל עַל שְׁלֵבִים בְּסֵלִם הַזֶּהָב בְּחִזּוֹן –
תִּגְנוּ וְנִכְרָה בְּרִית עִם אֲדָמַתְךָ הַחַיָּה
בְּעִמְקֵי הָאֲדָם הַיָּפָה,
וּבְלוֹחַ חַיֵּינוּ מְחַה שְׁלוֹשׁ אוֹתִיּוֹת: מוֹת.

העצים והאדמה הם סמלים מרכזיים בשיר זה.

הסבר את תרומתם לבניית משמעות השיר.

19. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחריו.

אליהו הנביא / אורי צבי גרינברג

...שְׁשֶׁה מִלִּיּוֹנִים כּוֹסוֹת אֱלִיהוּ בְּדָם תַּחַת יָיִן.
שְׁשֶׁה מִלִּיּוֹנִים בְּגִיחֵרֶץ, כִּי הִנֵּם בְּמַתִּים.

לֹא יָבּוּא אֱלִיהוּ לְפָקֵד נוֹיָהֶם,
שֶׁם יוֹשְׁבֵים הַמְרָצָחִים;
וַיָּדוּ לֹא תִגַּע בְּכַפּוֹת הַמִּנְעוּל.

לֹא יָבּוּא אֱלִיהוּ לְטַעַם מְכּוֹסוֹת
בְּהֵן דָּם תַּחַת יִי"ש לְסַעוּדַת הַגּוֹיִים.

יָרַח שֶׁל פֶּסַח וּשְׂדֵה כּוֹכָבִים...
דּוּמִיָּה, דּוּמִיָּה – –

אֶפְלוּ בַחֲלוּם לֹא אֶקְלַע אֱלִיהוּ!
צָרִיךְ לַעֲבֹר יָם אֶפְלוּ בַחֲלוּם – –

הוא נִשְׁאַר על קְבֻרוֹת־יְהוּדִי־בְּכֶאֱבָם:
הם אֶהְבוּהוּ וְהוא אֶהֱבָם.

הם הָיוּ סִבְלָנִים וְרָצוּ לְחַפּוֹת לוֹ,
אֲבָל הַגּוֹיִים לֹא נָתַנוּ לְחַפּוֹת.

הוא נִשְׁאַר על קְבָרָם: הַיְּהוּדִי הַיָּחִיד
לְבִלְתִּי מִרְמָה... כְּאֻמַּרְת הַגּוֹיִים,
כִּי אֵינָנו גּוֹף חַי מִבְּשָׂר וּמִדָּם.

שֶׁם יֵשֵׁב לוֹ בְּדָד, שֶׁם יֵשֵׁב לוֹ יָדָם
יוֹמָם וְלַיִל בְּאֶבְלוֹ סָחוּר סָחוּר,
חֶרֶף וְנִיץ, גֶּשֶׁם וּכְפֹר.

לֹא יִקְצֹף עָלָיו גּוֹי, לֹא יִנְבַּח עָלָיו כָּלֵב,
כִּי אֵינָנו גּוֹף חַי מִבְּשָׂר וּמִדָּם.

הוא רוֹחֲנוּ בְּלֶבֶד, הוא הִדְוִי לֹלֵא דְמוּת,
תַּחֲתִיו גּוֹלְלִים: מְרַחֲקִים־מְרַחֲקִים
וּזְעָמִים חֲנוּקִים:

כִּי לֹלֵא תִנְחוּמִים
כִּי לֹלֵא שְׁלוּמִים – –

בשיר זה חוזרים המשפטים "לא יבוא אליהו" ו"הוא נשאר".

הסבר והדגם את התרומה של חזרות אלה לבניית משמעות השיר.

ענה על אחת מן השאלות 20-21.

שירת ביאליק

20. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחריו.

על השחיטה / חיים נחמן ביאליק

בית 1 שמים, בקשו רחמים עלי! אם ייש בכם אל ולא בכם נתיב - ואני לא מצאתיו - התפללו אתם עלי! אני - לבי מת ואין עוד תפלה בשפתי, וכבר אזלת יד אפי' אין תקוה עוד - עדמתי, עדאנה, עדמתי?	בית 3 ואם יש צדק - יופע מיד! אך אם אחרי השמדי מתחת רקיע הצדק יופיע - ימגר נא כסאו לעד! וברשע עולמים שמים ימקו; אפי' אתם לכו, ידים, בחמסכם זה ובדמכם חיו והנקו.
בית 2 התלין! הא צנאר - קום שחט! ערפני ככלב, לה זרע עם קרדם, וכל הארץ לי גרדם - ואנחנו - אנחנו המעט! דמי מתר - הך קדקד, ויזג דם רצח, דם יונק ושב על כפתנתך - ולא ימח לנצח, לנצח.	בית 4 וארור האומר: נקם! נקמה כזאת, נקמת דם ילד קטן עוד לא ברא השטן - ויקב הדם את התהום! יקב הדם עד תהומות מחשכים, ואכל בחשך וחתר שם כלימוסדות הארץ הנמקים.

פרש את הבית האחרון בשיר, והסבר כיצד הוא מתקשר לרעיון הנקמה המובע בשיר.

שיר שלא נלמד

21. קרא את השיר שלפניך, וענה על השאלה שאחריו.

ספר שמות / מרדכי גלדמן*

האם צְרִיכִים אָנוּ שֵׁם אֶחָד?

ומדוע לא יִתְרַבו שְׁמוֹתֵנוּ
כְּפֶרְחֵי הַיֹּרְדִים שֶׁל הַרְדִּיף קוֹדֵר?

נַעֲשֶׂה לָנוּ שֵׁם לְאַהֲבָה
וְשֵׁם לְשִׁנְאָה
שֵׁם יְלָדוֹתֵי וְשֵׁם גְּבוּרָה
שֵׁם יוֹמֵי וְשֵׁם לַיְלִי
שֵׁם סוּדֵי וְשֵׁם מִפְּרֶשׁ
שֵׁם רָאשׁוֹן וְשֵׁם אַחֲרוֹן
שֵׁם חוֹרֶץ-גּוֹרֵל בְּפִי הַיֹּרֵנוּ
הַדּוֹמָמִים כְּבָר כְּהָרִים מְעֻרְפָּלִים
וְשֵׁם לְעוֹס בְּפִי בְּגִינוֹ וּבְנוֹתֵינוּ
הַחוֹלְמִים אֶת שְׁמוֹתֵיהֶם הַצְּלוּלִים
שֵׁם רְשׁוֹם בַּחוּל
שֵׁם חֲקוֹק בְּאֶבֶן
שֵׁם רְשׁוֹם עַל מֵים מִתְגַּלְגָּלִים

אוֹ אוֹלֵי יְהִי שְׁמֵנוּ אֶחָד וְיִחִידִי –
אַהֲיָה

בשיר זה המשורר מציע לתת לאדם כמה שמות. שמות אלה מבטאים צדדים שונים באישיותו של האדם ושלבים בחייו. הסבר קביעה זו, ובסס את הסברך על ארבע דוגמאות מן השיר.

* מרדכי גלדמן הוא משורר, פסיכולוג, אומן פלסטי, מבקר ספרות ואומנות וחתן פרס ביאליק למפעל חיים בשירה לשנת תשע"א. מספריו: חלון, 1980; עין, 1993; שיר הלב, 2004. השיר "ספר שמות" התפרסם בספר "הו קירי יקירי", הוצאת קשב לשירה, 2000, עמ' 103.

בהצלחה!

זכות היוצרים שמורה למדינת ישראל
אין להעתיק או לפרסם אלא ברשות משרד החינוך